

План за управување со ризичи на локално ниво насочен кон Ромската заедница и нивната ранливост

РОМАКТЕД фаза 2 – заедничка програма на Европската
Унија и Совет на Европа “Промовирање на добро
управување и зајакнување на Ромите на локално ниво”

д-р Раде Рајковчевски

декември 2023

Оваа публикација е изработена во рамки на програмата РОМАКТЕД 2 со финансиска поддршка на Европската Унија и Советот на Европа.

Нејзината содржина е единствена одговорност на авторите. Изразените ставови не може да се смета дека ги одразуваат официјалните мислења на Советот на Европа и на Европската Унија.

Дозволена е репродукција на извадоци (до 500 збора), освен за комерцијални цели се додека интегритетот на текстот е сочуван, извадокот не се користи вон контекстот, не се даваат нецелосни информации или генерално не се наведува читателот во погрешен правец во однос на природата, опсегот или содржината на текстот. Секогаш мора да се наведе изворниот текст на следниот начин "©Совет Европа, година на издавање". Сите други барања во врска со репродукцијата/преводот на целиот или делови од документот, треба да се достават до Директоратот за комуникација, Совет на Европа (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Целата друга кореспонденција во врска со овој документ треба да се упатат на РОМАКТЕД Програмата при Одделот за Роми и Патувачи, Avenue de l'Europe F-67075 Strasbourg Cedex, France - Tel. +33 (0)3 88 4, 1 20 00
E-mail: roma.team@coe.int

© Совет на Европа, декември 2023.

Сите права се задржани. Правата на користење ги има Европската Унија под одредени услови.

Дизај на насловна страна: Кенан Таир, Институт за истражување и
Анализа на политики Ромалитико
Слика на насловната страница: РОМАКТЕД Програма фаза 2

СОДРЖИНА

1	Контекст.....	4
1.1	Демографски, социо-економски и други релевантни податоци за ромското население во Република Северна Македонија	4
1.2	Опсег на интеграција на ромските заедници во управувањето со ризици од катастрофи преку правни и институционални инструменти и договори.....	5
1.3	Шок контекст – ранливост и изложеност на ромското население на ризици и опасности	7
2	Да се препознае стручноста и позитивните ставови на ромското население во локалната заедница	15
3	Интегрирање на знаењето на ромската популација во дизајнирање и спроведување мерки и активности во управувањето со катастрофи	17

1 Контекст

Контекстот на разбирање на улогата, положбата и статусот на ромското население во македонското општество, повикувајќи се на различни перспективи и фази во циклусот за управување со катастрофи, може да се смета за сложен и оптоварен со многу предизвици.

Приказ 1: Ризици и ранливост прикажани во рамките на управувањето со ризици од катастрофи¹

Затоа, при анализа на таквиот контекст при развивање на сеопфатен план за управување со ризици (од катастрофи), постојат неколку клучни параметри кои мора да се земат предвид како релевантни. Тоа се:

- Демографски, социо-економски и други релевантни податоци за ромското население во Република Северна Македонија.
- Опсегот на интеграција на ромските заедници во управувањето со ризици од катастрофи преку правни и институционални инструменти и договори.
- Контекст на потреси – ранливост и изложеност на ромското население и на ромските заедници на ризици и опасности, вклучително и на пандемијата со Ковид-19.

1.1 Демографски, социо-економски и други релевантни податоци за ромското население во Република Северна Македонија

Според последниот попис од 2021 година, бројот на ромското население изнесува 46.433 лица или тоа е 2,53% од населението во земјата.² Најголема концентрација на ромско население има во општина Шуто Оризари, додека во

¹ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview (HNO): Risks and vulnerabilities, New York and Geneva, 2018. Достапно на: <https://www.ochaopt.org/content/emergency-response-preparedness-erp-and-disaster-risk-management-drm> (пристапено на 15.12.2023 година)

останатите 14 општини кои се предмет на оваа анализа која служи за изготвување на Планот за управување со ризици, може да се забележи поинаква слика. Во одредени општини ромското население живее во места населени претежно со Роми, додека во други општини ромското население живее во населби со мешан етнички состав на населението.

Сепак, општата состојба на ромското население во Северна Македонија укажува дека ромската популација сè уште е најранливата и најмногу обесправена етичка заедница во најнеповолна положба во земјата, што ја прави да биде заедница која се соочува и со институционална дискриминација и со општествени предрасуди.³ Анкетите откриваат дека другите групи ги гледаат како заедница со најмалку доверба во земјата поради длабоко вкоренетите општествени стереотипи.⁴ Секојдневниот живот на Ромите е обележан со бројни предизвици кои произлегуваат од предрасудите и дискриминацијата. Овие пречки создаваат бариери за нивно социјално вклучување, зајакнување, вработување и активно учество во процесите на креирање политики на државно и на локално ниво.

Ромите, како најзначајно етничко малцинство во ЕУ, но и како етничка заедница во Република Северна Македонија, се предмет на тешка дискриминација, општествена исклученост и сиромаштија. Поради нивните непристојни услови за живеење, изолација и широко распространетиот антициганизам, Ромите се меѓу најпогодените од социо-економската криза предизвикана од пандемијата со Ковид-19⁵, но и од други непогоди и несреќи кога во суштина се појавуваат низа проблеми и предизвици кои дополнително ги прави ранливи и маргинализирани во рамките на националниот систем за управување со катастрофи.

1.2 Опсег на интеграција на ромските заедници во управувањето со ризици од катастрофи преку правни и институционални инструменти и договори.

Домашната и меѓународната правна рамка која се однесува на управувањето со ризиците од катастрофи, игра клучна улога во обликувањето на пристапот на националните и на локалните власти за цивилна заштита кон ромското население, како група на население која е утврдена како ранлива и маргинализирана во рамките на пошироката стратегија за заедниците во ризик. Следствено на тоа, насоките за справување со катастрофи, особено оние што се однесуваат на ромското население, се опфатени со следните правни акти:

- Уставот, домашните закони и подзаконски акти за управување со ризици од катастрофи, како што се Законот за заштита и спасување (2004) и Законот за управување со кризи (2005).
- Националната стратегија за вклучување на Ромите 2022 – 2030 година.
- Акционен план за намалување на последиците од КОВИД-19 кај ромската заедница во пост-Ковид периодот на локално ниво (2022).
- Цели за одржлив развој на Обединетите нации.

² State Statistical Office of the Republic of North Macedonia, "Total resident population, households and dwellings in the Republic of North Macedonia, census 2021", Skopje, pp. 32–33. Достапно на:

https://www.stat.gov.mk/PrikaziPoslednaPublikacija_en.aspx?id=87 (пристапено на 15.12.2023 година)

³ Minority rights Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на:

<https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година).

⁴ USAID, Roma Inclusion Activity, USAID North Macedonia, 2023. Достапно на: <https://www.usaid.gov/north-macedonia/fact-sheets/roma-inclusion-activity> (пристапено на 15.12.2023 година).

⁵ Macías León, Almudena, and Natalia Del Pino-Brunet. 2023. "The Vulnerability of European Roma to the Socioeconomic Crisis Triggered by the COVID-19 Pandemic" *Social Sciences* 12, no. 5: 292. Достапно на:

<https://doi.org/10.3390/socsci12050292> (пристапено на 15.12.2023 година).

- Рамката Сендаи на Канцеларијата на ОН за намалување на ризици од катастрофи (2015-2030).
- Национална климатска стратегија и планови за климатска акција.
- Упатствата на Советот на Европа за поддршка на еднаквоста и заштитата од дискриминација и омраза за време на пандемијата на Ковид-19 и слични идни кризи (2020) и Меморандум за објаснување како и Додаток на упатствата (2021).

При изготвувањето на Планот за управување со ризици на локално ниво со конкретен фокус на ранливоста на Ромската заедница, од клучно значење е да се процени интегрирањето на гореспоменатите акти во клучните општински документи поврзани со управувањето со ризици од катастрофи. Затоа, анализата за време на подготовката на планот е фокусирана на неколку клучни документи од областа на управувањето со ризици од катастрофи низ петнаесетте општини⁶, и тоа:

- Процена на загрозеност од природни непогоди и други несреќи (согласно Законот за заштита и спасување, 2004 година).
- Процена на загрозеноста на безбедноста од сите ризици и опасности (согласно Законот за управување со кризи, 2005 година).
- План за заштита и спасување (согласно Законот за заштита и спасување, 2004 г.)
- Годишна програма за управување со кризи (согласно Законот за локална самоуправа [2002] и Законот за управување со кризи [2005]).
- Оперативен план за заштита и одбрана од поплави (согласно Законот за локална самоуправа [2002] и Законот за води [2008]).
- Процена за управување со ризик од поплави (според Директивата на ЕУ за проценка и управување со ризик од поплави, 2007 година).
- План за управување со ризик од поплави (според Директивата на ЕУ за проценка и управување со ризик од поплави, 2007 година).

Со оглед на тоа што овие акти се донесени во последните две децении, практичарите и претставниците на ромската заедница во општините веќе имаат свои ставови во однос на спроведувањето на мерките и активностите наведени во плановите и резултатите кои произлегуваат од нивната примена. Како резултат на тоа, може да се извлечат различни заклучоци во врска со интеграцијата на ромските заедници во управувањето со катастрофи (ризичи) преку правни и институционални инструменти. Главните поенти содржани во изјавите се однесуваат на:

- Ефективноста на важечките законски прописи кои го регулираат функционирањето на двата клучни системи за управување со ризици од катастрофи – Системот за управување со кризи (СУК) и Системот за заштита и спасување (СЗС), конкретно како управувањето со кризи и цивилната заштита се извршуваат на локално ниво, при што општините играат централна улога во цивилната заштита.
- Несоодветна меѓуинституционална соработка со заедницата, особено во односите меѓу граѓанските организации, од една страна, и локалната заедница, општината и локалните институции, од друга страна.
- Преовладува недоверба на ромското население кон институционалните системи (и на локално и на национално ниво). Оваа недоверба е вкоренета во пошироката перцепција за тоа дека локалните пожарникари немаат соодветна опрема, што влијае на севкупната ефикасност во управувањето и одговорот при катастрофи.

⁶ Шуто Оризари, Винаца, Делчево, Берово, Кочани, Струмица, Прилеп, Битола, Дебар, Тетово, Гостивар, Кичево, Велес, Штип и Крива Паланка.

- Ограничено искористување на потенцијалот кај ромското население, особено во смисла на нивно вклучување во активности поврзани со утврдување и справување со ризици и опасности поврзани со катастрофи.

1.3 Шок контекст – ранливост и изложеност на ромското население на ризици и опасности

Постојаното случување незгоди и несреќи, но и глобалното влијание на пандемијата од корона вирусот ги допре животите на сите луѓе. Населението во ризик, поради сиромаштијата и социјалната маргинализација се соочи со посебни предизвици. Низ државите, здравствената криза иницирана од КОВИД-19 доведе до значителен економски и социјален пресврт. Сепак, последиците од оваа криза беа нерамномерно распределени меѓу различни групи на население, при што одредени групи носеа непропорционален товар на смртност и морбидитет. Ова ги засили веќе постоечките разлики во здравствените, социјалните и економските димензии во општествата.

ПРЕЛИМИНАРНИТЕ СТУДИИ УКАЖУВААТ ДЕКА НЕКОИ ЛУЃЕ ИМААТ ПОГОЛЕМА ВЕРОЈАТНОСТ ДА БИДАТ ПОГОДЕНИ ОД ЗДРАВСТВЕНИ, ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ КРИЗИ ПОРАДИ ИНТЕРАКЦИЈАТА НА ОДРЕДЕНИ ФАКТОРИ. ПРИПАДНОСТА КОН ОДРЕДЕНО ЕТНИЧКО МАЛЦИНСТВО Е ЕДЕН ОД ОВИЕ ФАКТОРИ.⁷⁸⁹ Во Англија, лошите егзистенцијални услови и етничката припадност се поврзани со повисока стапка на смртност од Ковид-19.¹⁰ Економските ефекти на пандемијата ги погодија групите на население со понесигурни работни места (млади, жени и ниско платени работни места). Состојбата на домувањето, статусот на вработување и нивото на приходи на семејствата, исто така, го обликуваа влијанието на пандемијата врз различните групи на население.¹¹

Глобалниот одговор на пандемијата Ковид-19, заедно со испитувањето на искуствата во управувањето со неа, го олесни развојот на посебен пристап во однос на ромската популација и другите ранливи и маргинализирани групи граѓани на различни нивоа. Увидите добиени од меѓународни, национални и локални решенија се особено ценети кога се инкорпорираат во формулирањето мерки за справување со широк спектар на ризици и опасности.

Последиците од пандемијата Ковид-19 стануваат сè поизразени, а особено ги погодуваат оние кои се невработени, социјално ранливите и се чувствуваат меѓу најмаргинализираните популации, како што е ромската заедница. Кризата

⁷ Platt, Lucinda, and Ross Warwick. 2020. *Are Some Ethnic Groups More Vulnerable to COVID-19 than Others?* London: The Institute for Fiscal Studies. Достапно на: <https://ifs.org.uk/inequality/chapter/are-some-ethnic-groups-more-vulnerable-to-covid-19-than-others/> (пристапено на 15.12.2023 година).

⁸ Matache, Margareta, and Jacqueline Bhabha. 2020. Anti-Roma racism is spiraling during COVID-19 pandemic. *Health and Human Rights* 22: 379–82.

⁹ Pareek, Manish, Mansoor N. Bangash, Nilesh Pareek, Daniel Pan, Shirley Sze, Jatinder S. Minhas, Wasim Hanif, and Kamlesh Khunti. 2020. Ethnicity and COVID-19: An urgent public health research priority. *Lancet* 395: 1421–22.

¹⁰ Rose, Tanith, Mason Kate, Pennington Andy, McHale Philip, Buchan Iain, Taylor-Robinson David, and Barr Ben. 2020. Inequalities in COVID19 mortality related to ethnicity and socioeconomic deprivation. *medRxiv*.

¹¹ Ocaña, Carlos, Eduardo Baldrés, Elisa Chuliá, María Jesús Fernández, Miguel Ángel Malo, Juan Carlos Rodríguez, and Raymond Torres. 2020. *Impacto social de la pandemia en España. Una evaluación premiliar*. Madrid: Funcas. Достапно на: <https://www.funcas.es/wp-content/uploads/2020/11/Impacto-social-de-la-pandemia-en-Espa%C3%B1a.pdf> (пристапено на 15.12.2023 година).

што произлегува од Ковид-19, во вакви критични ситуации, го нагласува предизвикот за спроведување инклузивни мерки и поттикнување на интеграцијата за маргинализираните групи, како што е примерот со ромската заедница.¹²

Препораките¹³ дадени од Комитетот на министри на Советот на Европа нагласуваат неколку клучни точки наменети за локалните власти како одговор на кризи, особено во контекст на пандемијата Ковид-19:

1. **Активни мерки за социјални услуги:** Локалните самоуправи се повикани да спроведат активни мерки за социјалните услуги поврзани со кризи, вклучително и домување, здравство и бенефиции за вработување. Се нагласува дека овие услуги треба конкретно да допрат до членовите на најранливите групи (Препорака 6).
2. **Прибирање податоци за ранливите групи:** Комитетот препорачува собирање сегрегирани податоци за бројот и состојбата на поединци од различни малцински и обесправени групи. Овие податоци служат како основа за разбирање на влијанието на пандемијата во однос на дискриминација и еднаквост, вклучувајќи и мапирање на ранливите групи во фазата на превенција (Препорака 7).
3. **Пристап до редовни здравствени услуги:** Обезбедувањето соодветен пристап до редовните здравствени услуги за Ромите и другите ранливи групи е нагласено како клучна мерка. Ова не само што ги олеснува проверките на здравствениот статус и спречувањето вируси, туку се однесува и на други болести и инфекции (Препорака 10).
4. **Подобрување на условите за живеење:** Препораките вклучуваат подобрување на условите за живот во Ромските населби за да се спречи ширење вируси. Ова вклучува одредби за свежа проточна вода и капацитети за депонирање на отпад (Препорака 11).
5. **Стратегии за образование и премостување на дигиталниот јаз:** Се препорачуваат образовни стратегии за континуирано учење за сите деца, со конкретен акцент на консултации со членовите на ранливите заедници и малцинствата. Се охрабрува спроведувањето на мерките за премостување на дигиталниот јаз, особено за онлајн образованието, што подразбира и приспособена поддршка за студентите од обесправените и малцинските заедници (Препорака 12).
6. **Поддршка за неформалната економија и сезонските работници:** Препораките вклучуваат ставање на располагање на бенефициите за невработеност за да се опфатат лицата вклучени во неформалната економија и сезонските работници. Исто така, треба да им се обезбеди помош на ранливите групи за тоа како да аплицираат за бенефиции (Препорака 13).

¹² Ромалитико и РОМАКТЕД, Акциски план за намалување на последиците од КОВИД 19 кај ромската заедница во пост – Ковид периодот на локално ниво (Општина Битола, Берово, Винаца, Велес, Гостивар, Делчево, Дебар, Крива Паланка, Кичево, Кочани, Прилеп, Струмица, Тетово, Штип и Шуто Оризари), Период на имплементација 2023-2024, Ромалитико и РОМАКТЕД, Скопје, јуни 2022.

¹³ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on upholding equality and protecting against discrimination and hate during the Covid-19 pandemic and similar crises in the future, Council of Europe, Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI), Strasbourg, 2020. Достапно на: <https://edoc.coe.int/en/living-together-diversity-and-freedom-in-europe/9745-guidelines-of-the-committee-of-ministers-of-the-council-of-europe-on-upholding-equality-and-protecting-against-discrimination-and-hate-during-the-covid-19-pandemic-and-similar-crises-in-the-future.html> (пристапено на 15.12.2023 година).

7. **Почит кон различностите во управувањето со кризи:** Комитетот нагласува дека слабостите во справувањето со различностите може да ги направат земјите поранливи во ефективно реагирање на пандемии. Антидискриминацијата, различноста и инклузивноста се нагласени како клучни стратешки приоритети за подобрување на резултатите во управувањето со кризи и идни кризни ситуации (Препорака 16).

Затоа, црпејќи од искуствата во управувањето со Ковид-19 и земајќи ги предвид вкупните фактори на ранливост на ромската заедница, **специфичните фактори на ранливост на ромската популација** може дополнително да се разјаснат во сите фази на управувањето со ризик од катастрофи. Овие фактори опфаќаат две основни перспективи во однос на ромската популација. Првата перспектива испитува како централните и локалните власти ги инкорпорираат Ромите во институциите за управување со кризи и системите за заштита и спасување. Втората перспектива истражува како локалните власти за цивилна заштита се грижат за потребите на ромското население кога тоа е изложено на ризици или закани од опасностите од катастрофи.

Ромите се соочуваат со **дискриминација** во сите сфери на животот и се најисклучената малцинска група. И покрај официјалното признавање – Ромите се експлицитно споменати како етничка заедница во Преамбулата на Уставот изменет со Охридскиот рамковен договор во 2001 година – Ромите остануваат исклучени од главното општество¹⁴. И покрај постоечките законски и институционални заштитни мерки, дискриминацијата продолжува да опстојува како секојдневно искуство за ромската заедница. Уште од рана возраст се соочуваат со предрасуди и исклученост од поширокото општество.

Ромското население се соочува со едни од **најлошите услови за домување** во земјата. Околу 28 отсто од Ромите живеат во сиромашни населби, во лошо изградени куќи кои често се нелегално изградени - поради недостаток на урбанистички планови во нивните општини, недостаток на информации за процесот на легализација или неможност да се покријат поврзаните трошоци. Само 74% од ромските домаќинства имаат тоалет, а 84% се приклучени на јавниот канализациски систем, споредено со 92% во двата случаи што се однесува на остатокот од населението.¹⁵ Пренаселеноста е исто така широко распространета: многу ромски семејства живеат во куќи со помалку од 5 квадратни метри по лице. Најголем број жители во одредено домаќинство има во Кичево (6,83 лица во едно домаќинство); Кавадарци (6,22), Гостивар (5,79) и Шуто Оризари - 5,46 лица во едно домаќинство.¹⁶ За време на пандемијата, овие семејства се соочија со сериозни предизвици поврзани со обезбедување доволен простор за изолација и одржување социјална дистанца, особено кога некој член на семејството ќе се разболел. Обезбедувањето соодветна хигиена и

¹⁴ Minority rights Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на: <https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година)

¹⁵ United Nations Development Programme (UNDP), Regional Survey for Roma: Country fact sheets, 2017. Достапно на: <https://www.undp.org/eurasia/publications/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheets> (пристапено на 15.12.2023 година)

¹⁶ Albert Memeti, Social Mapping of Roma in the Republic of North Macedonia, Regional Conference: “Regional Methodology for Mapping Housing of Roma”, 5 November 2019, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Достапно на: <https://www.rcc.int/romaintegration2020/download/docs/Social%20Mapping%20of%20Roma%20in%20the%20Republic%20of%20North%20Macedonia%20-%20Albert%20Memeti.pptx/46f84d690374e861bbb459148fdc6d0d.pptx> (пристапено на 15.12.2023 година)

заштита, исто така, претставуваше значителна тешкотија во овие околности.¹⁷ Значителен проблем претставуваше образованието на децата-Роми за време на затворањето на училиштата заради Ковид-19.¹⁸

Оваа ситуација се влошила поради несигурноста на овие договори, при што околу 80.000 ромски домаќинства немаат долгорочни решенија за домување. Честото отсуство на соодветна вода за пиење, електрична енергија, греење или санитарни услови, исто така, придонесува за влошена здравствена состојба.¹⁹ Врз основа на претходните анализи и податоците добиени од социјалното мапирање, приближно 28% од Ромите не ги легализирале своите живеалишта. Ова се должи на отсуството на урбанистички план во општините во тие населени места или поради финансиски ограничувања. Понатаму, граѓаните кои поднеле барања за легализација на нивните објекти повеќе од 5 години чекаат одговор од надлежните институции за исходот на нивното барање. Следствено, супстандардните услови за домување значително влијаат на пристапот до образование, здравствени услуги, вработување и други основни човекови права кои треба да бидат достапни за секој поединец. Недостатокот на таков пристап придонесува за маргинализација на заедницата, поттикнување сиромаштијата и ограничено образование, често ограничувајќи ги да живеат во сегрегирани населби.²⁰

Животот во супстандардни услови за дел од ромската популација подразбира престој во области кои, врз основа на проценките на ризикот и опасноста, се категоризираат како опасни – локации подложни на одрони на карпи, свлечишта, во близина на речни корита, прометни и необезбедени улици итн. Градбите во кои живеат често се слабо изградени и немаат основни технички предуслови за живеење. Во овие околности, луѓето често прибегнуваат кон диви приклучоци за вода и струја.

Ранливоста на поединците во импровизирани и незаконски изградени живеалишта се влошува кога станува збор за искористување на осигурувањето на домот (финансирање на ризик од катастрофи) и барање надомест (на штета) во случај на природни непогоди и други несреќи. Дивоградбите често се занемаруваат во општинските проценки на ризици и опасности, како и во плановите за заштита и спасување. Работењето во средини во кои доминираат дивоградбите е особено предизвикувачко поради тешкотијата на возилата на органите за цивилна заштита да пристапат до овие локации. Отсуството на соодветна инфраструктура, како што се хидрантските мрежи и дренажата, може да влијае на времето на реакција и на ефикасноста во справувањето при непогоди и други несреќи.

Многу Роми живеат во сиромаштија и тие беа особено тешко погодени од транзицијата на земјата во пазарната економија по 1991 година, со значително зголемување на **сиромаштијата и невработеноста**.²¹ Лицата ангажирани

¹⁷ Ромалитико и РОМАКТЕД, Акциски план за намалување на последиците од КОВИД 19 кај ромската заедница во пост – Ковид периодот на локално ниво (Општина Битола, Берово, Винаца, Велес, Гостивар, Делчево, Дебар, Крива Паланка, Кичево, Кочани, Прилеп, Струмица, Тетово, Штип и Шуто Оризари), Период на имплементација 2023-2024, Ромалитико и РОМАКТЕД, Скопје, јуни 2022.

¹⁸ Council of Europe, ECRI Report on North Macedonia (sixth monitoring cycle), Strasbourg, 2023. Достапно на: <https://rm.coe.int/sixth-ecri-report-on-north-macedonia/1680ac8c47> (пристапено на 15.12.2023 година)

¹⁹ Minority rights Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на: <https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година)

²⁰ Government of the Republic of North Macedonia, Strategy for Inclusion of Roma 2022 – 2030, Government of the Republic of North Macedonia, Skopje, 2022. Достапно на: <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/ec401e5c4bf3d348990512774b419ffc.pdf> (пристапено на 15.12.2023 година)

²¹ Minority rights Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на: <https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година)

со стабилни и традиционални договори за вработување обично се помалку погодени од продолжени кризи или продолжени периоди за закрепнување од катастрофи. Спротивно на тоа, лицата со краткорочни договори и скратено работно време, како и самовработените лица и оние кои се дел од неформалната економија, во такви ситуации често се исклучени или занемарени од страна на формалниот систем.

Ромската заедница, особено жените-Ромки, долго време се справуваат со предизвиците на невработеноста, а појавата на корона вирусот ја влоши оваа ситуација. Многу ромски семејства, често ангажирани во неформална или сезонска работа, се најдоа во ситуација на невработеност поради мерките и ограничувањата наметнати за време на пандемијата. Анализата открива дека платите се намалени, при што 61% од испитаниците изразиле загриженост за потенцијалното губење на работа во следните 12 месеци поради кризата со Ковид-19.²² Распространетата сиромаштија и финансиската нестабилност кај ромското население често се вкоренети во фактот што дел од заедницата е вклучена во активности на неформална економија. Неформалната економија е особено подложна на неповолни услови за време на кризи и катастрофи, што го засилува влијанието врз егзистенцијата на ромското население.

Меѓу мажите-Роми, најзастапена форма на неформално вработување се трговијата, такси услуги, градежништво и земјоделство. Од друга страна, жените-Ромки најчесто се занимаваат со трговија и обезбедуваат хигиенски услуги како дел од нивното неформално вработување. Дополнително, многу ромски семејства зависат од сезонска работа, особено за време на летната сезона на жетва. Забележливо е дека приближно 48% од ромските семејства се приматели на социјална помош, што ја нагласува зависноста од системите за поддршка за задоволување на основните потреби во заедницата.²³

Голем дел од ромската популација има **нецелосно или ниско формално образование и нема стекнато знаење и вештини преку неформално образование**. Што се однесува до невработеноста на Ромите, ова во голема мера е продолжување на проблемот со ниското ниво на формални квалификации што го имаат многу Роми. Луѓето со мало или никакво школско образование генерално се повеќе склони кон невработеност. Од средината на 2021 година, 92% од сите невработени лица се со и без завршено основно образование.²⁴ Реален системски проблем е и тоа што училиштата немаат систем за прибирање податоци за социо-економскиот статус на децата Роми со што би се овозможило процена на потребата за помош при пристап до соодветно образование.²⁵ Поради значително повисоката стапка на невработеност кај Ромската заедница, нивното ангажирање во активностите за градење вештини е следствено несоодветно. Децата Роми сè уште страдаат од социјална стигма, дискриминација и сегрегација и се соочуваат со неколку бариери во нивниот пристап до редовно и квалитетно образование и обука. Од сите етнички групи

²² Социо-економско влијание на КОВИД 19 врз Ромите во Западен Балкан, Извештај на Регионалниот Совет за соработка, декември 2021 (страна 52-53).

²³ Government of the Republic of North Macedonia, Strategy for Inclusion of Roma 2022 – 2030, Government of the Republic of North Macedonia, Skopje, 2022. Достапно на: <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/ec401e5c4bf3d348990512774b419ffc.pdf> (пристапено на 15.12.2023 година)

²⁴ Employment Agency, quoted in: Government of North Macedonia 2022: 35.

²⁵ Ромалитико и РОМАКТЕД, Акциски план за намалување на последиците од КОВИД 19 кај ромската заедница во пост – Ковид периодот на локално ниво (Општина Битола, Берово, Винаца, Велес, Гостивар, Делчево, Дебар, Крива Паланка, Кичево, Кочани, Прилеп, Струмица, Тетово, Штип и Шуто Оризари), Период на имплементација 2023-2024, Ромалитико и РОМАКТЕД, Скопје, јуни 2022.

во Северна Македонија, нивоата на неписменост се највисоки кај Ромите. Сепак, има некои знаци на подобрување во запишувањето и завршувањето на образованието кај учениците Роми во основните и средните училишта.²⁶

Сиромаштијата е дополнителна пречка за образованието што го ограничува пристапот до училиште и вештините стекнати преку образованието. Многу родители-Роми немаат доволно финансиски средства да купат облека, обувки или училиштен материјал за своите деца. Бидејќи некои од најсиромашните ромски домаќинства немаат пристап до проточна вода, што ја отежнува хигиената, родителите може да изберат да не ги испраќаат своите деца на училиште за да ги заштитат од малтретирање (булинг). Многу ромски семејства, исто така, заминуваат на сезонска работа со своите деца, кои потоа го пропуштаат училиштето во тој период. Во некои традиционални семејства, девојчињата се охрабруваат да останат дома за да помогнат околу домаќинството и да се грижат за своите браќа и сестри, наместо да одат на училиште. Некои деца, исто така, немаат потребна документација за да можат да одат на училиште или да добијат потврда за завршено образование. На децата-Роми понекогаш им е забрането да се запишат во училиштата или не се целосно свесни за правата што им се загарантирани со закон.²⁷

Ромската популација е особено ранлива на опасностите од катастрофи поради **недоволната свест**²⁸, првенствено што произлегува од ограничениот пристап до можности за стекнување вештини. Ова вклучува обуки, работилници и вежби поврзани со справување со опасностите од природни и други катастрофи, како и други прашања релевантни за управување со ризици од катастрофи. Овој недостиг на пристап до информации и обука за развивање на основните вештини, како што се прва помош, повикување на броеви за итни случаи и користење противпожарни апарати, ги прави ранливите и маргинализираните групи особено чувствителни во случај на катастрофа. Иако ова е општо прашање во земјата, решавањето на специфичните потреби на овие групи станува императив за подобрување на нивната отпорност и подготвеност.

Како и другите етнички групи во Северна Македонија, **Ромите не можат ефективно да учествуваат во јавниот живот**, во кој доминираат односите помеѓу етничките Македонци и Албанци. Овој предизвик доведува до ограничена застапеност на поединци-Роми на јавни и државни позиции, што придонесува за разлики во пристапот до еднакви можности. Недостатокот одредени припадници на ромската заедница да имаат официјални улоги во државата се одразува во нивниот севкупен пристап до основните права и ресурси. Изборот на поединци за државни и јавни позиции често се случува под значително политичко влијание, при што политичката верност служи како примарен критериум. Следствено, се очекува дека политичките претставници од ромската заедница треба да бидат особено инструментални во решавањето и актуелизирањето на основните безбедносни и здравствени потреби на ромската популација. Ова ја нагласува важноста од инклузивно претставување и застапување во политичките структури за да се одговори на специфичните барања и да се влијае врз благосостојбата на ромската заедница.

Дискриминацијата на Ромите во **здравствената заштита** сè уште е широко распространета и, во голема мера, непријавена. Негативните искуства низ кои поминуваат многумина кога се обидуваат да пристапат до здравствена заштита може да ги обесхрабрат за користење на овие услуги во иднина. Ромите имаат повисоки стапки на заболувања

²⁶ Minority Rights Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на: <https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година)

²⁷ Minority RIGHTS Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на: <https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година)

²⁸ Related to the Priority 2 (Strengthening disaster risk governance to manage disaster risk) of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030. Достапно на: https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf (пристапено на 15.12.2023 година)

и морталитет (смртност) од општата популација: тоа се одразува на значително помалиот просечен животен век кај Ромите (68 години) во споредба со просекот на националното население (73,5 години). Дискриминацијата на медицинскиот персонал врз Ромите игра клучна улога во нивната неподготвеност да одат на лекар.²⁹ Предизвикувачките услови со кои се соочува ромското население, надополнети со несоодветни информации за пристап до здравствени услуги, недостаток на здравствено осигурување и неоптимални навики за превентивни прегледи и одржување на хигиена во супстандардни услови за живот, придонесуваат за зголемена ранливост. Овие фактори го зголемуваат ризикот од ран почеток на одредени болести, инфекции и пандемии во ромската заедница. Подобрувањето на пристапот до информации, промовирањето на покриеноста со здравствено осигурување, негувањето на превентивните здравствени практики и решавањето на условите за живот на Ромите се клучни чекори за ублажување на влијанието на предизвиците поврзани со здравјето и подобрување на целокупната благосостојба.

Во областа на здравството, ромската популација се соочува со бројни предизвици, кои беа влошени за време на пандемијата. Недостатокот на пристап до здравствени услуги стана уште поизразен поради неколку причини, меѓу кои се следните:³⁰

- **Пристапност до здравствена заштита:** приближно 27% од Ромите имаат два километри до најблиската болница, а околу 12% од ромските домаќинства немаат пристап до асфалтен пат.³¹
- **Проблеми со вода и санитација:** околу 10% од ромските домаќинства немаат вода за пиење во нивните домови, а 18% немаат пристап до канализациски систем. Овие фактори придонесуваат за потешкотии во одржувањето на личната хигиена.³²
- **Лоши услови за живеење:** ромските населби често се соочуваат со супстандардни услови за живеење, а нивната близина до диви депонии претставува ризик од инфекции.
- **Финансиски ограничувања:** ограничените финансиски ресурси дополнително го попречуваат пристапот до соодветни производи за лична хигиена.
- **Свесност за вакцините:** кај ромското население недостига свест за вакцините и за процесот на вакцинација.

Решавањето на овие предизвици бара сеопфатен и насочен пристап, земајќи ја предвид пристапноста до здравствената заштита, инфраструктурата за напојување со вода и канализација, условите за живеење, финансиските ограничувања и здравственото образование.

Според надлежните, најпозитивна активност за подобрување на здравствената заштита на Ромите е проектот „Ромски здравствени медијатори“, започнат во 2013 година на иницијатива на граѓански организации во партнерство со

²⁹ Minority Rights Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на: <https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година)

³⁰ Ромалитико и РОМАКТЕД, Акциски план за намалување на последиците од КОВИД 19 кај ромската заедница во пост – Ковид периодот на локално ниво (Општина Битола, Берово, Винаца, Велес, Гостивар, Делчево, Дебар, Крива Паланка, Кичево, Кочани, Прилеп, Струмица, Тетово, Штип и Шуто Оризари), Период на имплементација 2023-2024, Ромалитико и РОМАКТЕД, Скопје, јуни 2022.

³¹ European Policy Institute, *Challenges Facing Roma During the Crisis Caused by COVID-19*, European Policy Institute, Скопје, 2020. Достапно на: <https://epi.org.mk/post/15076?lang=en> (пристапено на 15.12.2023 година)

³² European Policy Institute, *Challenges Facing Roma During the Crisis Caused by COVID-19*, European Policy Institute, Скопје, 2020. Достапно на: <https://epi.org.mk/post/15076?lang=en> (пристапено на 15.12.2023 година)

Министерството за здравство, со цел подобрување на здравствениот статус на Ромите. Проектот моментално се спроведува во 10 општини, со 16 медијатори. Властите ја информираа Европската комисија против расизам и нетолеранција дека, исто така, забележале добри резултати и имале позитивни искуства со ромските здравствени медијатори за време на пандемијата Ковид-19. Владата предвидува зголемување на бројот на здравствени медијатори на 32.³³

Жените-Ромки се особено ранливи бидејќи се соочуваат со физички и финансиски пречки во нивниот пристап до примарна гинеколошка здравствена заштита. Често живеат во оддалечени населби без јавен превоз или гинекологот им наплаќа дури и за услуги кои вообичаено се бесплатни. Многу жени-Ромки не добиваат никакво здравствено образование и затоа не се свесни за своите права.³⁴ Недостатокот на вклученост на жените-Ромки во домашните и општествените процеси се манифестира како пречка, го попречува нивниот пристап до информации и стекнувањето вештини за проактивни мерки пред, за време на и по катастрофа.

Ромите кои немаат никаква лична документација се наоѓаат на маргините на општеството, **изложени на ризик** без државјанство, со уште поограничен пристап до основните услуги. Според оценките на Македонското здружение на млади правници, има 664 лица во ризик кои немаат државјанство, од кои околу 70 отсто се Роми.³⁵ Поединците без државјанство кои се родени и подолг период престојуваат во Македонија се соочуваат со лишување од нивните основни права, вклучително и одредени права што вообичаено им се доделуваат на граѓаните на земјата, особено во случај на катастрофа.

³³ Council of Europe, ECRI Report on North Macedonia (sixth monitoring cycle), Strasbourg, 2023. Достапно на: <https://rm.coe.int/sixth-ecri-report-on-north-macedonia/1680ac8c47> (пристапено на 15.12.2023 година)

³⁴ Minority rights Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на: <https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година)

³⁵ Minority rights Group International, Minorities and indigenous peoples in Macedonia, 2020. Достапно на: <https://minorityrights.org/minorities/roma-11/> (пристапено на 15.12.2023 година)

2 Да се препознае стручноста и позитивните ставови на ромското население во локалната заедница

Локалното население обично служи како прв и последен одговор при вонредни состојби и катастрофи. Нивното разбирање за населбите кои подлежат на ризик, ранливите домаќинства и поединците може да ги утврди критичните потреби на засегнатите домаќинства и заедници.

Разбирањето на барањата на ромските заедници кои живеат во домаќинства и области подложни на катастрофи е клучен почетен чекор во формулирањето на општинските проценки на ризици и закани, како и во осмислувањето планови за заштита и спасување. Ова знаење игра клучна улога во обликувањето на мерките и активностите во текот на целиот циклус на управување со (ризички од) катастрофи. Тоа вклучува свесност на локалното ромско население за утврдување и пристап до „безбедните подрачја“, помагање во развојот на планови за евакуација кои вклучуваат мапирање на рутите за евакуација и активно учество во вежби и сценарија.

Ромите, како поединци, можат значително да придонесат во почетните фази за проценка на потребите за помош, за локализација при пополнување на обрасците, пред тоа да го направат вработените во цивилната заштита од локалните и националните власти, односно пред да започнат со пополнување на анкетите во домаќинствата. Прибраните податоци, првенствено од ранливи и маргинализирани поединци кои управуваат со нивните домаќинства, го олеснуваат мапирањето на различните семејни потреби. Овие информации гарантираат дека средствата се насочуваат кон оние на кои им се најпотребни, како што се домаќинствата со еден родител, старите лица, бремените жени или доилките и лицата со посебни потреби.

Експертизата во областа и заедницата се покажува како суштинска во напорите за превенција и одговор при катастрофи. Од клучно значење е темелното разбирање на локалната средина, деталите за теренот, факторите на ризик и демографијата на поединците и домаќинствата во непосредната заедница. Капацитетот за пренесување прецизни и сеопфатни информации за ситуацијата и потребите директно од теренот се покажува како витален во планирањето на активностите за одговор при катастрофи.

Експертизата што ја поседува ромското население во нивната локална заедница е **придружена со длабоко чувство на припадност**, особено во заедниците каде лесно се препознаваат заедничките интереси, солидарноста, хуманоста и заедничката желба за меѓусебна поддршка и просперитет. Ова важи во ситуации кога заедницата има тесна интеракција во ограничен простор, при што семејствата се состојат од повеќе членови и функционираат според **неформално водство**.

Овие карактеристики ја олеснуваат брзата организација и мобилизација на локалното население, што доведува до брзо воспоставување на систем за тимска работа и ефективна меѓусебна размена на информации за координирана помош. Припадноста кон ромската заедница е испреплетена со **лојалноста на луѓето** кон нивната заедница. Следствено, кога се разгледува застапеноста на Ромите во општинските сили за заштита и спасување, оние што се вработени или ангажирани од општините покажуваат посебен интерес за вклучување во активности поврзани со намалување на ризикот, како и одговор и закрепнување од катастрофи. Постои силна желба кај луѓето да интервенираат навремено и активно да учествуваат во обезбедувањето помош.

Фактот дека ромските населби се претежно населени со **младешко население**, на овие локални заедници им дава значително способен човечки потенцијал ефективно да реагира во случај на катастрофа. Надвор од нивната физичка подготвеност и способности за брз одговор, оваа популација поседува снаодливост, вештини за работа, вешти преговарачки способности и подготвеност да соработува со локалната заедница, со општините и/или приватниот сектор. Ова ги прави овие луѓе посебно значајни за активностите поврзани со превенција, одговор и закрепнување од катастрофи.

Улогата, искуствата и знаењата на **здравствените и образовните медијатори**, заедно со претставниците од институционалните групи формирани преку програмата РОМАКТЕД во 15 општини, имаат огромно значење. Слично на тоа, соработниците вклучени во програмата значително придонесуваат. Овие лица имаат сеопфатно разбирање за општинската структура, специфичните потреби на ромската популација и мерките што ги презема општината за справување со Ковид-19. Тие, исто така, се добро упатени во другите иницијативи кои ги спроведува општината, направени така за да ѝ помогнат на ромската заедница во справувањето со различни ризици и предизвици.

3 Интегрирање на знаењето на ромската популација во дизајнирање и спроведување мерки и активности во управувањето со катастрофи

Интегрирањето на ромското население во целиот циклус на знаењето за управување со (ризичи од) катастрофи мора да се спроведе преку инклузивни пристапи, користејќи партиципативни процеси за да се одговори на потребите на ранливите и маргинализираните групи. Со фокусирање на инклузивноста и ангажирање на ранливите и маргинализираните групи, пристапот ќе придонесе за сеопфатни активности за превенција, подготвеност, одговор и закрепнување кои се однесуваат на специфичните предизвици на ромската популација и обезбедуваат правичен пристап до придобивките од подобрената инфраструктура, можности и услуги.

Постојат неколку начини за проактивно ангажирање, едукација и мобилизирање на Ромската популација. Распоредени во различни фази на управувањето со ризикот од катастрофи, тие се следните:

Мерка	Превенција	Подготвеност	Одговор	Закрепнување
Воспоставете канали за комуникација и соработка помеѓу формалните претставници и неформалните лидери во рамките на ромската заедница, како и со претставниците на заедницата, како што се општините, локалните заедници и невладините организации (НВО). Дополнително, одржувајте ги врските со локалните претставници на централните институции, како што се Дирекцијата за заштита и спасување (ДЗС) и Центарот за управување со кризи (ЦУК). Овие канали имаат за цел да го подобрат разбирањето на вештините на ромската заедница и да ги олеснат заедничките напори за да се утврди како овие вештини може најефективно да се искористат за помош и поддршка на локалната заедница во различни фази од циклусот на управување со катастрофи и кризи.	X	X	X	X
Активно ангажирање претставници на ромската популација со нивно вклучување во ад-хок тела одговорни за заштита и спасување во општината. Ова, конкретно, се однесува на вклучување на претставниците на Ромите во штабот за заштита и спасување и во универзалната единица (составена од општинската противпожарна единица, јавните претпријатија и персоналот на администрацијата), поттикнувајќи поинклузивен пристап во одговорот и подготвеност при непогоди и други несреќи.	X	X	X	X
Олеснете го вклучувањето на Роми во активностите и поддршката што ја даваат другите клучни локални органи за цивилна заштита. Мотивирајте и гарантирајте соодветна застапеност на претставниците на ромската заедница во субјектите како што се доброволните противпожарни здруженија, ЦУК и ДЗС. Ова вклучување треба да се прошири на оперативните и просторните сили на локално ниво на ДЗС, оперативните сили на јавните претпријатија како „Национални шуми“ и АД „Водостопанство“.	X	X	X	X
Вклучете претставници од ромската заедница, вклучително и членови на Комитетот за управување со катастрофи на локалната заедница (доколку е формиран), медијатори, неформални и верски лидери, како и претставници од невладини организации (НВО), во	X	X		

формулирањето на општинските проценки на ризик од катастрофи и планови за заштита и спасување. Поттикнува активно учество на Роми и на различни членови на заедницата во заедничкото креирање мапи на ризици и опасности при изработка на процените на ризик и закани за областите подложни на катастрофи. Тоа подразбира вклучување лица од домаќинствата изложени на ризик, придонесувајќи за развој на проценки на ризик и закани и активно вклучување во процесите на донесување одлуки поврзани со планирањето на заштитата и спасувањето. Оваа можност им овозможува на претставниците да ги вклучат потребите и изложеноста на ризик на поединците и домаќинствата од ромската заедница во процената. Оваа проценка служи како основен документ за креирање на мерките и активностите во плановите за управување со катастрофи. Со обезбедување и вклучување на перспективите на Ромите, плановите стануваат посеопфатни и ги одразуваат различните потреби и недостатоци присутни во заедницата. Комитетот за управување со катастрофи ќе ја преземе одговорноста за координирање на прашањата поврзани со катастрофи во нивните соодветни области, опфаќајќи ги превенцијата, подготвеноста и одговорот од поплави и отворени пожари, во клучните периоди од годината. Преку обуки и иницијативи за градење капацитети, целта е членовите на комитетот да стекнат основни знаења за управување со ризици од катастрофи. Овој процес е осмислен да ја поттикне локалната сопственост на предложените решенија и да ја подобри ефективностa на нивните улоги во рамките на комитетот, што на крајот ќе придонесе за подобрени практики за управување со катастрофи. Утврдете конкретни жители за да ја процените соодветноста на проектираните мерки за олеснување на брзата евакуација или засолнувањето на ранливите категории граѓани. Искористете ги нивните сведоштва за да го подобрите планирањето на патеките за евакуација, обезбедувајќи ефикасен пристап до засолништата и до центрите за поддршка. Овој сеопфатен пристап има за цел да одговори на различните потреби на ранливите групи граѓани, вклучувајќи и пристап до здравствени, социјални, психолошки и други основни услуги.				
Спроведете процени и вежби за да се потврди ефикасноста на споделувањето информации за управување со катастрофи меѓу ромските заедници. Оценете го степенот до кој поединците добиваат и ги разбираат добиените информации, особено оние кои се однесуваат на раните предупредувања. Овој процес на тестирање има за цел да осигури дека каналите за комуникација се достапни и разбирливи за Ромите, промовирајќи ја инклузивноста и зголемувајќи ја севкупната ефективност на комуникацијата за управување со катастрофи во рамките на заедницата. Членовите на ранливите групи, како општа популација, бараат навремени и точни информации. Признавајќи дека некои поединци можеби немаат познавање на официјалните јазици, од суштинско значење е навремено да се споделуваат информации на јазиците што луѓето ги разбираат, вклучително и јазиците на малцинствата. Имајќи предвид дека Ромите можат да користат канали за комуникација различни од другото население, властите треба да утврдат и искористат канали што се достапни за различни заедници. Напорите за споделување треба да се прошират на јазиците што ги разбираат овие заедници. Информациите треба да бидат изработени на начин соодветен за примателите, приспособени на нивните специфични животни услови и потреби. Овој пристап осигурува дека комуникацијата е инклузивна, ефективна и културно чувствителна. Во бројни катастрофи, преживеаните често добиваат помош од нивните соседи. Воспоставувањето точка за предупредување во заедницата, како што е поврзувањето на телефоните на неформалните лидери со локалниот систем за рано предупредување, може да послужи како клучен механизам. Овој начин на организација овозможува брзо сигнализирање за итни потреби, олеснувајќи ја		X		

ефикасната мобилизација на ресурсите во областите каде што се најпотребни. Дополнително, тоа игра витална улога во координирањето на активностите за известување и тревожење на целата заедница и за организирање на заеднички одговор од заедницата при катастрофа. * За време на пандемијата Ковид-19, споделувањето на информациите се спроведуваше преку различни канали, вклучувајќи СМС, социјални медиуми, постери, флаери и телевизиски и радио програми, со конкретен фокус на јазиците на малцинствата. Стратегијата за искористување на преносителите на информациите, како што се претставници на ранливите групи, медијатори и авторитетни личности, како: наставниците, медицинските работници, медицинските сестри, верските водачи и полицијата, во соработка со гореспоменатите групи, се покажа како успешна. Овој пристап обезбеди широка и инклузивна дистрибуција на информации, ангажирајќи ги клучните личности од заедницата за да се подобри разбирањето и усогласеноста кај различните и ранливи популации.				
Интегрирајте претставници од ромската заедница во процесите на планирање и следење на општинскиот буџет. Преку партиципативни активности, овие претставници ќе се стекнат со способност да даваат препораки за распределба на средства, вклучително и набавка на опрема, врз основа на претходно утврдени потреби во рамките на ромската заедница. Овој инклузивен пристап конкретно се однесува на распределбата на значителни буџети за општините за набавка на материјали и опрема за управување со итни случаи и катастрофи наменети за луѓето од ромските населби. Овие ресурси може да вклучуваат медицински тестови, алатки, опрема за лична заштита (како што се маски, средства за дезинфекција и ракавици) и други основни елементи утврдени преку заедничко планирање и тековни активности за следење (на потребите).	X	X		X
Ангажирајте претставници од ромската заедница во планирањето и спроведувањето кампањи и обуки фокусирани на справување со различни видови катастрофи, во средните и во основните училишта. Оваа вклученост опфаќа активности организирани од општината, но и такви поддржани од тела на трети страни, претежно граѓански организации. Во практична смисла, ова би можело да вклучи обука на претставници од ромската заедница користејќи го моделот „Обука на обучувачи“. Овие обучени лица потоа ќе бидат стручни да пружат прва помош и да понудат психолошка поддршка на загрозеното население во време на катастрофа. Оваа инклузивна стратегија гарантира дека иницијативите за подготвеност при катастрофи се приспособени на конкретните потреби и контекст на ромската заедница.	X	X		
Користете интернет-активизам за да ги подобрите механизмите за предупредување за опасности од катастрофи и за опасните зони. Приспособете го интензитетот на онлајн активностите како одговор на ситуацијата што се развива, фокусирајќи се на задачи, како што се мапирање на загрозените граѓани и домаќинства, координирање на теренските активности за обезбедување помош и дистрибуција на храна и друга помош на ранливите и маргинализираните групи. Оваа динамична употреба на интернет-активизмот служи како вредна алатка за комуникација, координација и поддршка во реално време за време на различни фази на одговор при катастрофи и закрепнување.	X	X	X	X
Вклучете ја ромската заедница во обемената обнова и реконструкција на инфраструктурата и јавните објекти, вклучително и во оние назначени како структурни мерки за намалување на ризикот од катастрофи (НРК). Овој ангажман има за цел да гарантира дека ревитализацијата на погодените подрачја се постигнува преку активно учество на Ромите, а придобивките се прошируваат на сите граѓани. Приоритет на пристапот е планирање за вклучување на Ромите преку интегрирање на маргинализираните перспективи и зајакнување на ромската популација преку зголемена свест за нивните права и можности. Ова не само што придонесува за поотпорна и подобрена заедница, туку и поттикнува				X

чувство на еднаквост и соработка меѓу сите жители.				
Интегрирајте ги одредбите во постојните регулативи или воспоставете нови регулативи за да ги препознаете и наградувате „шампионите“ на локалната заедница кои активно се вклучени во спроведувањето на активностите за управување со (ризички) катастрофи. Дополнително, дадете доволно признание и поттикнете ги нивните напори за ажурирање на податоците за ранливите и маргинализирани граѓани и домаќинства. Овој контролен пристап не само што ги охрабрува и поддржува иницијативите за управување со катастрофи водени од заедницата, туку служи и како признание за виталната улога што ја играат локалните шампиони во подобрувањето на севкупната отпорност на заедницата. За да се нагласи важноста на локалното знаење и да се препознае клучната улога на жителите во управувањето со ризици од катастрофи, владите, институциите и организациите кои обезбедуваат помош и другите засегнати страни можат да воспостават дигитални банкарски сметки за учесниците вклучени во планирањето на НРК. Ова претставува гаранција дека секој што придонесува во овие напори е награден за вложеното време и дадениот придонес на сигурен и транспарентен начин. Моделот за <u>дигитални јавни работи</u>, како што е примерот на Глобалниот инструмент за намалување и закрепнување од катастрофи, нуди иновативен пристап за прибирање, генерирање и валидација на урбани податоци. Ова не само што ја зајакнува урбаната отпорност, туку и обезбедува можности за генерирање приходи и им дава нови дигитални вештини на младите, жените и лицата со посебни потреби. Овој интегриран пристап поттикнува поинклузивна и одржлива НРК стратегија.	X	X	X	X
Спроведувајте доделување грантови засновано на доверба наменети за неформалните лидери, таканаречени таленти/шампиони за управување со катастрофи, но и за здравствени и образовни медијатори, верски водачи и други, со автономија да ги користат овие мали грантови. Овие грантови се наменети за решавање на претходно утврдените итни потреби, охрабрувајќи ги овие лидери брзо да реагираат, да се приспособат на ситуациите кои се развиваат и ефективно да обезбедат поддршка за спасување на нивните заедници. И локалните и централните власти за цивилна заштита можат да играат улога во олеснувањето на мобилизацијата на меѓународните организации и донатори. Тие, исто така, можат да обезбедат финансирање на организациите на граѓанското општество, овозможувајќи им да испорачаат основни средства за превенција и помош во итни случаи/катастрофи. Овој заеднички пристап обезбедува рационализиран и одговорен процес за да се задоволат уникатните потреби на заедниците за време на криза.	X			X
За да се осигури дека Ромите без државјанство и тие кои се нерезиденти се ефективно опфатени со мерки во сите фази од циклусот за управување со катастрофи, вклучително и во тие што се дефинирани во општинскиот план за заштита и спасување, може да се преземат следните чекори: • Инклузивно планирање и проценка: вклучете ги конкретните потреби и ранливости на Ромите без државјанство и нерезиденти во процесите на проценка на ризик и планирање. Утврдете ги местата за кампови кои можат да ги задоволат хигиенските стандарди и барањата за јавно здравје за време на катастрофи. • Обезбедување соодветно засолниште: осигурете се дека подрачјето каде е предвидено поставување кампови е опремено со соодветни капацитети за да се исполнат хигиенските стандарди, вклучувајќи и пристап до чиста вода, санитарни и хигиенски услуги (анг. WASH). Работете на надградба или обезбедување привремени засолништа кои ги ублажуваат здравствените ризици, особено за време на појава на болести како вирусот Ковид-19. • Поддршка за хигиена и санитација: спроведување конкретни мерки за обезбедување вода и хигиенски производи за оние кои живеат во супстандардни живеалишта без проточна вода,	X	X	X	X

нагласувајќи ја важноста на хигиената и на чистотата на рацете. • Пристап до здравствена заштита: олеснување на пристапот до здравствени услуги за ромската популација без државјанство и за нерезидентите, адресирање на сите бариери со кои може да се соочат, вклучително и прашања поврзани со документација или правен статус. • Превенција од бездомништво: развивање и спроведување мерки за спречување на бездомништвото кај Ромите без државјанство и нерезидентите за време на катастрофи, гаранција дека тие имаат пристап до безбедно и сигурно засолниште. • Правна заштита: застапник за правна заштита на лицата без државјанство, осигурувајќи се дека тие имаат пристап до потребните услуги и дека не се изложени на дискриминација за време на катастрофи. • Ангажирање на заедницата: вклучете ги претставниците од ромските заедници без државјанство и нерезидентните Роми во процесите на планирање и донесување одлуки за да се осигури дека нивните перспективи и нивните потреби се разгледани и соодветно адресирани. • Образование и подигање на свеста: ова подразбира спроведување едукативни кампањи за подигање на свеста и кај општата популација и кај ромските заедници без државјанство/нерезиденти за ризиците од катастрофи, мерките за подготвеност и достапните услуги за поддршка. • Меѓународна соработка: соработувајте со меѓународни организации и невладини организации за да обезбедите ресурси и експертиза за ефективно спроведување на мерките кои конкретно се однесуваат на потребите на Ромската популација без државјанство и нерезидентите. • Мониторинг и евалуација: редовно следете ја и оценувајте ја ефективноста на мерките што се спроведуваат за ромското население без државјанство и нерезидентите. Приспособете ги и доработете ги стратегиите засновани на повратни информации и научени лекции за да го подобрите целокупниот одговор. Со внесување на овие мерки во општинскиот план за заштита и спасување, властите можат да помогнат во осигурувањето дека потребите на Ромите без државјанство и нерезидентните Роми се соодветно адресирани во текот на целиот циклус за управување со катастрофи.				
За да се одговори на образовните предизвици со кои се соочуваат децата-Роми од ранливите групи за време на катастрофи, особено во контекст на пандемијата Ковид-19, може да се спроведат неколку мерки за наменети за вонредни состојби, катастрофи и кризи: • Итна прераспределба на буџетот: распределете или прераспределете буџетски ресурси специјално за децата-Роми од ранливите групи за да се обезбеди континуитет на нивното образование за време на кризи и катастрофи. • Обезбедување техничка опрема: обезбедете компјутери, таблети, паметни телефони и друга неопходна техничка опрема за децата-Роми од ранливите групи кои немаат пристап до овие ресурси за онлајн учење. • Поддршка за пристап до интернет: нудете субвенции за пристап до мобилен интернет, обезбедете бесплатен интернет во ромските населби и обезбедете SIM-картички за да се осигури дека учениците ја имаат потребната поврзаност за онлајн учење. • Создавање образовни програми: соработувајте со јавните радиодифузери за да креирате специфични ТВ или радио програми за телевизиско школување, земајќи ги предвид јазиците на јазичните малцинства. • Печатен едукативен материјал: подгответе и доставете печатени едукативни материјали и пакети за домашни задачи на деца кои можеби немаат пристап до онлајн ресурси за учење. • Вклучување образовни медијатори: мобилизирајте ги ромските образовни медијатори, училишниот персонал и социјалните работници за да обезбедат поддршка, мотивација и помош			X	X

на децата од ранливите групи при преминот кон онлајн образование. • Следење и оценување: Оценете ги учеството и квалитетот на онлајн образованието преку истражување или анкети, користејќи ги повратните информации за планирање и спроведување на понатамошни мерки за зголемување на посетеноста и подобрување на севкупниот квалитет на онлајн школувањето. • Јазик и социјална интеракција: Продолжете, колку што е можно повеќе, со образованието на јазиците на малцинствата, обезбедувајќи дека јазичните и културните потреби на децата-Роми ќе се земат предвид. Овозможете социјалната интеракција и факултативни активности, согледувајќи ја нивната важност за целокупната благосостојба и развој на учениците. • Координација со властите и граѓанските организации: соработувајте со локалните и националните власти, граѓанските организации и мобилните оператори за да ги координирате напорите за обезбедување на потребните услуги и средства за образование на децата-Роми. • Флексибилност и приспособливост: развијте мерки за вонредни ситуации имајќи ги предвид флексибилноста и приспособливоста, динамичната природа на вонредните состојби и потребите на ранливите популации. Со спроведување на овие мерки, владите и релевантните засегнати страни можат да работат на тоа децата-Роми од ранливите групи да имаат еднаков пристап до образованието, и покрај предизвиците што ги носат катастрофите и вонредните состојби.				
Направете процена за јавните услуги за ранливите групи. Исто како во случај на катастрофа, работата и пристапот до пристапните точки на јавните служби е некако ограничен, а на ранливите лица им е потребна помош за да дојдат до нив и да имаат придобивки на дигитален начин. Сепак, значителен број лица кои припаѓаат на ранливите групи немаат пристап до компјутер или интернет или не се во можност да ги користат тие компјутерски системи, понекогаш поради неписменост.			X	X

Фактори на ранливост Искуство на Ромите и мерки што треба да се преземат во управувањето со ризици од катастрофи

Фактори на искуството со ранливоста на Ромите при катастрофи	Одговори на кризата на полето на индискриминација, различност и инклузија
• Социјална маргинализација. • Ранливост на домувањето / несоодветни услови за домување и живот / Небезбедна вода за пиење и санитација. • Образовни разлики. • Економска ранливост. • Дискриминација. • Ограничен пристап до здравствена заштита и социјални услуги. • Небезбедност на храна и неухранетост. • Раселеност и бездомништво.	Сеопфатен пристап кој ги признава нивните права, промовира инклузија и различност и се справува со основните социјални, економски и политички нееднаквости. Ова вклучува спроведување мерки за подготвеност и одговор при катастрофи, подобрување на пристапот до здравствена заштита и социјални услуги, промовирање на образованието и економските можности, борба против дискриминацијата и стигмата и зајакнување на ромските заедници да учествуваат во процесите на донесување одлуки кои влијаат на нивните животи. <u>Општите мерки</u> кои се однесуваат на ромската популација предвидуваат: • Подобрување на условите за домување и живот. • Подобрување на пристапот до чиста вода и канализација, зајакнување на системите за здравствена заштита. • Обезбедување итна помош и поддршка. • Промовирање на активно учество на ромските заедници во активностите за подготвеност и одговор при катастрофи. • Промовирање иницијативи за градење отпорност засновани на и насочени кон заедницата • Борба против стигмата и дискриминацијата и поттикнување значајно учество на ромските заедници во подготвеноста, одговорот и напорите за закрепнување при катастрофи.

• Недостаток на застапеност и учество. • Историска траума и социјална вклученост.	• Специфични програми за вработување. • Програми за образование на возрасни. • Социјална заштита.
	Конкретни мерки кои се однесуваат на <u>деца</u>: • Бесплатен интернет. • Стипендии. • Програми за менторство и туторство. • Образовни медијатори. • Бесплатен превоз до училиштата. • Поддршка за родителите.
	Конкретни мерки кои се однесуваат на <u>жени</u>: • Достапни засолништа за заштита на жените и нивните деца, жртви на родово базирано насилство во руралните области. • Пристап до сексуална и репродуктивна здравствена заштита во руралните области. • Сеопфатни стратегии кои даваат приоритет на подготвеноста, одговорот и напорите за обновување при катастрофи чувствителни на родот. • Стратегии кои имаат за цел да го промовираат пристапот на жените до основните услуги, да ја осигурат нивната безбедност и сигурност и да ги зајакнат во активното учество во процесите за донесување одлуки поврзани со намалување на ризикот од катастрофи и во иницијативите за градење отпорност.

РОМАКТЕД фаза 2 "Промовирање на добро владеење и зајакнување на Ромите на локално ниво" е Заедничка Програма помеѓу Европската Унија и Советот на Европа.

Програмата РОМАКТЕД фаза 2 се имплементира во периодот Јануари 2021 до Декември 2024.

Целите на Програмата се:

- Да изгради политичка волја и одржлив политички ангажман на локалните власти за подобрување на демократското локално управување (владеење) и да изгради капацитет и стимулира јакнење на локалните ромски заедници за да придонесат во дизајнирањето, спроведувањето и мониторингот на планови и проекти кои се однесуваат на нив;
- јакнење на ромската заедница - на индивидуално ниво (им асистира на луѓето да ги практикуваат своите основни права и прошират своите капацитети и вештини), како и на ниво на заедницата (им асистира на луѓето да се организираат за да ги искажат своите интереси околу решавање на проблемите во заедницата);
- подобрување и проширување на посветеноста, капацитети, знаења и вештините на институциите во работењето за ромска инклузија (вклучување на Ромите), како и воведување во пракса на концептот за добро управување (владеење).

Специфичноста на делувањето е да им се помогне на локалните власти да интегрираат конкретни димензии/мерки, фокусирани на Ромите, во тековните севкупни (мејнстрим) локални политики, буџети и испорака на јавни услуги во нивната агенда, при зголемување на учеството на ромските граѓани во дизајнирањето, спроведувањето и мониторингот на тие политики и проекти

Оваа публикација е изработена во рамки на програмата РОМАКТЕД фаза 2, достапна на македонски и англиски јазик во електронска форма, со финансиска поддршка од Европската Унија и Советот на Европа.

Нејзината содржина е единствена одговорност на авторите. Изразените ставови не може да се смета дека ги одразуваат официјалните мислења на Советот на Европа и на Европската Унија.

Земјите членки на Европската Унија одлучија да ги поврзат своите знаења, ресурси и судбини. Заедно тие изградија зона на стабилност, демократија и одржлив развој, истовремено одржувајќи ја културната разновидност, толеранцијата и индивидуалните слободи. Европската Унија се залага за споделување на своите постигнувања и вредности со држави и народи и надвор од нејзините граници.

www.europa.eu

Советот на Европа е водечка организација за човековите права на континентот. Таа има 46 држави членки, вклучувајќи ги сите членки на Европската унија. Сите држави членки на Советот на Европа ја потпишаа Европската конвенција за човекови права, која претставува меѓународен договор за заштита на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Европскиот суд за човекови права ја следи примената на оваа конвенцијата од страна на државите членки.

www.coe.int

Co-funded
by the European Union

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Co-funded and implemented
by the Council of Europe